

TATARLI HÖYÜK FAUNAL ÇALIŞMALARI

Derya SİLİBOLATLAZ BAYKARA*
K. Serdar GİRGİNER**

Anahtar Kelimeler: *Arkeozooloji • Kilikya • Tatarlı Höyük • Anadolu*

Özet: Tatarlı Höyük Adana'nın Ceyhan ilçesinin 35 km. doğusundaki Tatarlı Mahallesi'nin girişinde yer almaktadır. Tatarlı Höyük hem günümüzde, hem de tarihin en eski çağlarından beri kullanılan önemli yol güzergâhları üzerinde bulunmaktadır. Bu çalışmada 2012 yılında toplamda 1052 hayvan kemiğinin 998 tanesi taksonomik açıdan sınıflandırılmıştır. Hayvanlara ait kemikler Helenistik Dönem, Demir Çağ, Geç ve Orta Tunç dönemlerinden ele geçmiştir. Faunanın büyük bir çoğunluğunu evcil hayvanlar oluşturmaktadır. İncelenen malzeme içinde yaban hayvanlarına az sayıda rastlanmıştır. Genel olarak memeli faunası incelendiğinde sayıca en fazla koyun/keçi kemikleri ele geçmiş olup, bunu sığırlar ve domuzlar izlemektedir. Ayrıca faunada atgillere, etçillere, geyiklere, az sayıda kuşlara, balıklara ve kunduzla ait kemikler de bulunmaktadır. Son olarak faunada çizgili sırtlına ait alt ve üst çene kalıntıları tespit edilmiştir. 2012 yılı Tatarlı Höyük hayvan kemikleri incelendiğinde evcil hayvanların geçim ekonomisinde önemli rol oynadıkları görülmüştür. At kemikleri üzerinde bulunan kesim izleri atların da nadir de olsa olasılıkla diyetine katıldığını işaret etmektedir. Ayrıca adak çukuru olarak tanımlanan Helenistik Dönem 11 numaralı çukurdan ele geçen ve üzerlerinde kesim izleri bulunan tilki ve köpeğe ait kalıntılar, olasılıkla Doğu Çukurova Bölgesi'ndeki Zeus Olybris kültü ile ilişkilendirilmektedir.

FAUNAL STUDIES AT TATARLI HÖYÜK

Keywords: *Archaeozoology • Cilicia • Tatarlı Höyük • Anatolia*

Abstract: Tatarlı Höyük is located 35 km. east of Ceyhan district of Adana and placed at the entrance of the Tatarlı district. The site is also located on junction of important routes that have been used since the earliest times in history as well as today. In this study, a total numbers of 1052 animal bones were recovered from 2012 excavation campaign and 998 bone remains were identified in taxonomic level. The animal bone remains were found from different periods; Hellenistic Period, Iron Age, Late and Middle Bronze Ages. The remains of domestic animals dominate all faunal samples. There are small number of wild animals are also recovered. When we look at the mammalian fauna, the large number of sheep / goat bones have been found, followed by cattle and pigs. Furthermore, equids, carnivores, deer and a small number of birds, fish and beaver are also represented in the Tatarlı faunal assemblages. Lastly, striped hyaena bones were also represented by upper and lower jaw remains in the fauna. When we look at the animal bones from 2012, it is understood that main animal economy concentrated on sheep, goat, cattle and pig, and they were also the most important animals in the local food economy. Cut marks on horse's bones were observed this might be indicated that horse rarely consuming as food. In addition, fox and dog remains were recovered from Hellenistic Period pit number 11, cut marks were also observed on these bones. The function of pit number 11 is defined as for ritual activities, and associated with the cult of Zeus Olybris, known with Eastern Çukurova Region.

* Dr. Öğr. Üyesi Derya Silibolatlaç Baykara: Van-Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Van. deryasili@gmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi K. Serdar Girginer: Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adana. kserdar.girginer@gmail.com

Gönderilme tarihi: 20.03.2018; Kabul edilme tarihi: 08.12.2018

Bu çalışma Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Bursa'da düzenlediği 39. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nda 23 Mayıs 2017 tarihinde bildiri olarak sunulmuştur.

Tatarlı Höyük Adana'nın Ceyhan ilçesinin 35 km doğusundaki Mustafabeyli Mahallesi'nin 5 km kuzeyinde bulunan Tatarlı (eski adıyla Yedigöz/Yedioluk) Mahallesi'nin girişinde yer almaktadır¹ (Res. 1). Çukurova'nın doğu kesiminde yer alan höyük, konumu itibarıyla kuzey-güney, doğu-batı yönlerine giden önemli yol güzergâhlarının tam ortasında bulunmaktadır. Tatarlı Höyük, verimliliği ve tarihi coğrafyadaki kendine özgü konumuyla sadece eski çağlarda değil, günümüzde de önemli bir konuma sahip bölgelerden birisi olan Ceyhan Ovası (Yukarı Ova) ve Çukurova'da dikkat çeken birkaç höyükten bir tanesidir (Res. 2)². Höyük, yaklaşık olarak 370x230 m'lik bir alanı kapsar ve 37 m yüksekliğinde olup masif yapılı bazalt oluşumlar üzerinde yer almaktadır. Bu bazalt oluşumu höyüğün yaklaşık 750 m doğusunda yer alan ve Plio – Kuvaterner dönemde püskürmüş olan Üçtepeler volkanıyla ilişkilidir³. Ayrıca bu jeolojik oluşumların bir sonucu olarak höyüğün yakın çevresinde 7 adet tatlı su pınarı tespit edilmiştir ve günümüzde, bu pınarlardan birisi olan Camigözü Pınarı tek başına 22 köy ve 2 beldenin su ihtiyacını karşılamaktadır⁴. Bu yüzden Adana ovaları içerisinde en sulak ve su kaynakları açısından en zengin alanda konumlanan höyük her dönemde iskân görmüştür. Sitadel (Yukarı Şehir)'de yapılan kazılardan höyüğün tabaklanması (Res. 3); Erken Bizans (Doğu yamaç-Nekropol), Helenistik Dönem, Geç Demir (Akhemenid), Orta Demir (Geç Hitit Çağı), Geç Tunç, Orta Tunç, Erken Tunç Çağı, Kal-

kolitik (Geç-Orta ve Erken) ve Neolitik Dönem olarak belirlenmiştir⁵.

Yukarı Şehir'de yer alan ve bir tapınak kompleksi olan (21X20m boyutlarında) A yapısında 23 odalı bir yapı tespit edilmiş olup, üst üste konuşlanmış iki kutsal yapı MÖ II. binin ikinci yarısına tarihlendirilmektedir⁶. Höyük'teki Kizzuwatna krallığına ait MÖ II. binyıl yerleşimleri, Hititlerle çağdaş dönemlerde uzunca bir süre bağımsız yaşamış ancak son dönemlerinde Hitit hâkimiyetine girmiştir. Ancak bağımsız yaşadıkları dönemde dahi Hitit dünyası ile her zaman kültürel bağları olan Kizzuwatna'nın en önemli yerleşmelerinden birisidir⁷. MÖ II. binyılın her dönemine ait olan silindir ve damga mühürler Tatarlı Höyüğün Kizzuwatna arkeolojisindeki yeri ve önemini ortaya koymaktadır. Bu buluntulara göre Tatarlı Höyüğün eski metinlerde adı geçen Kizzuwatna ülkesinin ünlü ve kayıp şehri Lawazantiya kenti olduğu düşünülmektedir⁸. Tatarlı Höyük ile aynı yerleşim olduğu düşünülen Lawazantiya, Hitit krallarının bayramlarını ve törenlerini kutlamak için geldikleri bilinen Anadolu'nun bu önemli kutsal bölgesinin kentlerinden birisidir. Lawazantiya aynı zamanda Hitit İmparatorluk Çağı'nda, Hitit kraliçesi olan III. Hattusili'nin eşi Puduhepa'nın kraliçe olmadan önce yaşadığı şehir olarak da bilinmektedir. Kent, Hitit yazılı belgelerinde 7 pınarlı kent olarak da tanımlanmaktadır⁹. Ele geçen buluntular göstermiştir ki gerek MÖ II. Binyılda, gerek

¹ Girginer 2016, 92.

² Girginer 2010, 76.

³ Girginer ve diğ. 2010, 454.

⁴ Girginer 2016, 93.

⁵ Girginer 2016, 94; Novak ve diğ. 2017, 173

⁶ Girginer 2016, 94.

⁷ Girginer ve diğ. 2011, 134.

⁸ Girginer-Collon 2014, 59; Dardeniz ve diğ. 2018, 118

⁹ Girginer 2016, 92.

Demir Çağı'nda ve gerekse de Helenistik Dönem'de Tatarlı Höyük her zaman kut-sal özellikler sunmuştur¹⁰.

Tatarlı Höyük zooarkeolojik kalıntı-larının araştırılması kapsamında 2012 yıl-ından ele geçen malzemeler incelenmiş ve tespit edilen bulgular doğrultusunda Tatarlı Höyük faunasının anlaşılması he-deflenmiştir. Ayrıca, geçmiş dönem Ta-tarlı halkının beslenme alışkanlıkları, hay-vansal ürünlerden nasıl faydalandıkları, avcılık - kasaplık faaliyetleri ve çevresel şartların anlaşılması planlanarak, Tatarlı Höyük insanları hakkında önemli bilgiler elde edilmesi amaçlanmıştır.

Materyal ve Metot

Tatarlı Höyükten şu ana kadar çıkarı-lan ve farklı dönemlere tarihlendirilen hayvan kemikleri elle toplanmıştır ve kazı evinde bulunan depoda bulunmaktadır. Bazı prehistorik kazılar dışında Türki-ye'de yapılan çoğu arkeolojik kazıdan bu-lunan malzemeler elle toplanmaktadır. Bu yöntemle küçük boyutlu (kuş ve balık) veya genç (kuzu veya oğlak) hayvanların kemiklerinin gözden kaçması çok olasıdır¹¹. Toplama işlemi kazıda görev alan işçiler tarafından yapıldığı için araziye gi-dilmiş, açma başkanları ve işçiler bu ko-nuda bilgilendirilmişlerdir. Kazı evinde yapılan çalışmalarda malzeme; kemikler, dişler, kavkılar, 'tanımlanabilir' ve 'tanım-lanamaz' olarak ayrılmıştır. Taksonomik sınıflandırma yapmaya uygun olmayan 'tanımlanamaz' grubuna ait kemikler bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ancak bu tanımlanmayan faunal kalıntılar küçük, orta ve büyük boy memeliler olmak üzere

sınıflandırılmışlardır. Bu çalışmada dö-nemleri ve arkeolojik kontekstleri belir-lenmiş malzemeler değerlendirilmiştir.

Koyun ve keçi morfolojik olarak bir-birlerine çok benzer oldukları ve arkeolo-jik alandan bulunan malzeme çoğunlukla kırıklı bir halde geldiği için koyun-keçi ayrımını doğru bir şekilde yapmak oldukça zordur ve hatta bazı durumlarda mümkün değildir. Bu sebeple koyun-keçi grubu oluşturulmuştur. Tanımlanabilir malzemeler, B. Arbuckle'ın zooarkeolojik veri sistemi kısmen değiştirilerek kayıt altına alınmıştır¹². Tanımlama yapılırken cins/tür bazında tanımlamaya imkân sağ-layacak çeşitli osteolojik atlas ve makale-lerden, ayrıca eldeki karşılaştırma koleksi-yonundan faydalanılmıştır¹³. Memelilere ait kemiklerin ölçümleri için von den Driesch'in¹⁴ osteometri atlası kullanılmıştır. Atgillere ait kemiklerin ölçümleri ise Eisenmann'a¹⁵ göre alınmıştır. Bu çalışmada zooarkeolojik çalışmalarda sıklıkla kulla-nılan Tanımlanmış Örneklerin Sayısı (NISP: Number of Identified Species) hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Dişleri kullanarak bireylerin kesim/ölüm yaşları-nın belirlenmesi, farklı ekonomik amaçla-rın (yün üretimi, süt üretimi, et üretimi gibi) anlaşılması açısından önemlidir¹⁶. Diş yaşlandırması için Payne¹⁷ ve Grant¹⁸'in diş aşınma tekniği kullanılarak koyunların, keçilerin, domuzların ve sığır-ların ölüm yaşları hesaplanmıştır. Yaş

¹² Arbuckle 2006, 595-609.
Schmid 1972; Zeder – Lapham 2010, Payne 1985;
Hillson 2005; Matsui 2007.

¹⁴ von den Driesch 1976.

¹⁵ Eisenmann 2000.

¹⁶ Çakırlar 2018, 202.

¹⁷ Payne 1973.

¹⁸ Grant 1982.

¹⁰ Girginer ve diğ. 2011, 134.

¹¹ Çakırlar 2018, 193.

tahmininde sadece dişler kullanılmamaktadır. Uzun kemiklerin epifizlerinin kaynaşmasına bakılarak yaşlandırma yapılabilmektedir. Epifizlerin kapanması yaşa bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Epifizler gelişme durumuna göre; kaynaşmamış (yavru), yarı kaynaşmış (genç) veya kaynaşmış (erişkin) olarak gruplanmaktadır¹⁹. Bu çalışmada kemikler üzerindeki modifikasyonlara dâhil edilen birkaç faktör kaydedilmiştir. Bunlar kesme, doğrama ve çigneme izleridir. Çigneme izleri olarak tanımlanan grup etçil aktivitesidir; bu modifikasyonlar kemikler üzerinde olan ve başka hayvanlar tarafından yapılan çigneme, kemirme veya sindirme izleridir. Çalışmanın malzemesini oluşturan 2012 yılı hayvan kemiklerinin tümü Sitadel (Sektör I) A yapısının batısındaki açmalardan ele geçmiştir (Res. 4). Dönemlere göre tanımlanmış örneklem sayısına (N. 998) bakıldığında çalışılmış malzemenin yarısından fazlasını Helenistik Dönem (%61.47) oluşturmaktadır. Geri kalan faunal kalıntılar ise %21.03 ile Demir Çağı'na, %14.89 ile Orta Tunç Çağı'na ve %2,62 ile Geç Tunç Çağı'na aittir. Genel olarak malzemenin korunma durumunun kötü olduğunu söyleyebiliriz, ancak özellikle bazı kırılmaların ve izlerin yeni oluştuğu gözlenmiştir.

Bulgular

Tatarlı Höyük 2012 yılından toplamda ele geçen 1052 malzemenin 998 tanesinin taksonomik sınıflandırması yapılmıştır (Tablo 1). Tatarlı faunasının büyük bir çoğunluğu (88.93%) evcil hayvanlara aittir. İncelenen malzeme içinde yaban hayvanlarına az sayıda rastlanmıştır

(3.01%). Genel olarak memeli faunasına baktığımızda sayıca en fazla koyun/keçi kemikleri ele geçmiştir (34.81%), bunu 25.35% ile sığırlar ve % 12.58 ile domuzlar izlemektedir. Atgiller 3.52% oranla temsil edilirken etçiller ise sadece 1.60% orana sahiptirler. Tablo 1'den de anlaşılacağı gibi Helenistik Dönem'den ele geçen malzeme sayısı diğer dönemlere göre daha fazladır, sayıca en az malzeme grubu ise Geç Tunç Çağı'na aittir. Bu çalışmada örnek sayısı dikkate alındığında anlamlı sonuç verebilen üç dönemin buluntularından sıklıkla bahsedilecektir; Bunlar Helenistik, Demir Çağ ve Orta Tunç dönemleridir.

Etçillerdeki oranın düşük olmasına rağmen, faunada etçil grubunda farklı tür hayvanlar bulunmaktadır. Köpek (*Canis familiaris*), çizgili sırtlan (*Hyaena hyaena*) ve tilki (*Vulpes vulpes*) bu grubu oluşturmaktadır. Köpeklere ait kemikler üç dönemden ele geçmiştir ve bu tür, faunada en sık mandibula ile temsil edilmektedir. Bunun yanı sıra az sayıda pelvis, maxilla ve tibia kemiklerine de rastlanılmıştır. Materyal sayısı az olmasına rağmen, diş aşınma durumları ve uzun kemiklerin kaynaşmış olması faunada sadece yetişkin köpeklerin bulunduğunu göstermiştir. Helenistik Dönem'den ele geçen pelvis kemiğinin üzerinde kesim izlerine rastlanmaktadır. Carnivora grubunun diğer bir üyesi ise Helenistik Dönem'den ele geçen sırtlandır (Res. 7). Çizgili sırtlanlar (*Hyaena hyaena*) genellikle Afrika'dan bilirse de dağılım alanları oldukça geniştir, bu türün görüldüğü yerler; Türkiye, Orta Doğu, Arap Yarımadası, Irak, İran ve Kafkaslar (Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan)'dır. Türkiye'de çizgili sırtlanın

¹⁹ Reitz – Wing 1999,161.

yaşam alanlarının Marmara Bölgesi'nden Hatay'a kadar yayıldığı bilinmektedir. Bu türün yaşam alanı olarak genellikle denize ya da su kaynaklarına yakın yerleri seçtiği gözlenmiştir. Günümüzde nesli tükenmek üzere olan çizgili sırtlanlar, geçmişte birçok sebepten dolayı avlanmışlardır. Bu sebepler içerisinde, halk tarafından benimsenen batıl inançlar ve korkulan bir köpek türü olması oldukça popülerdir. Son yıllarda Hatay bölgesinde sırtlanlar hayvanat bahçelerine satılmak amacı ile yakalanırken, Suriye'de ise beyinlerinin afrodizyak etkisi olduğuna inanıldığı için avlanmaktadırlar²⁰. Tatarlı faunasından ele geçen çizgili sırtlan bir tam alt çene ve yarım üst çene ile temsil edilmektedir. Dişlerin aşınma ve diş çıkış zamanları göz önüne alındığında, bu türün yetişkin bireye ait olduğu anlaşılmıştır. Faunada ele geçen etçil grubunun son üyesi ise Helenistik Dönem çöp çukurundan ele geçen ve 1 adet coxae kemiği ile temsil edilen tilkidir. Tilkinin bulunduğu (AZ/187/I-II/c-e) 11 numaralı Helenistik Dönem çukurundan fazla sayıda (n. 175) ve çeşitli malzemeler ele geçmiştir (Res. 5). Koyun/keçi, sığır, domuz, kızıl geyik, alageyik, köpek ve kızıl tilki bu çukurdan bulunan hayvan kemikleridir.

Atgillere (*Equus caballus*, *Equus asinus*, *Equus mulus*) ait toplamda 35 kemik ele geçmiştir. Bunlardan 34 tanesi Helenistik Dönem'den bulunmuştur. Kemik element dağılımına bakıldığında alt ve üst ekstremiteye ait birçok kemik belirlenmiş olup izole dişler (n. 12) daha sıklıkla bulunmuştur (Tablo 2). Bunun sebebi dişlerin diğer elementlere göre daha zor tahrip

olması gösterilebilir. Atgillere ait radius kemiklerinden (n. 4) 2 tanesinin distali ve 2 tanesinin calcaneum kemiği kaynaşmamış haldedir. Bunların dışındaki tüm uzun kemiklerin tamamen kaynaşmış olduğu gözlenmiştir. Dişlerin çıkış zamanları ve aşınmalarına bakıldığında ise dişlerin çoğunlukla yetişkin bireylere ait olduğu belirlenmiştir. Bu durum Tatarlı Höyük'ten ele geçen atgillere ait buluntuların çoğunluğunun yetişkin olduklarını göstermektedir. Sadece Atgiller için kesim/kasaplık izleri çok sık olmamaktadır ancak, tibia kemiğinin distal ucunda ve iki tane birinci parmak kemiğinde kesim izlerine rastlanmıştır (Res. 11).

Tatarlı Höyük yabani hayvan topluluğunda geyik buluntularına az sayıda rastlanmıştır (n. 17). Bu gruba ait türleri; alageyik (*Dama dama*) ve kızıl geyik (*Cervus elaphus*) oluşturmaktadır. Bulunan geyik türlerine ait kemiklerin 5 tanesi yukarıda bahsi geçen 11 numaralı çöp çukurundan ele geçmiştir. Tablo 1'i incelediğimizde kızıl geyiğin çoğunlukla Helenistik Dönem'den, alageyiğin ise Demir Çağı'ndan bulunduğu saptanmıştır. Helenistik Dönem kızıl geyiklerine ait iki alt çeneden bir tanesinde kesim izine rastlanmıştır. Orta Tunç Çağı'ndan bulunan 1 adet birinci parmak kemiği üzerinde ise etçillere ait olduğu düşünülen çiğneme izi tespit edilmiştir. Az sayıdaki kızıl geyik örneğinden detaylı yaşlandırma yapılamamasına rağmen ele geçen malzemenin tümünün yetişkin bireylere ait olduğunu söyleyebiliriz.

Alageyiklere ait 11 adet kemik bulunmuştur ve bu kemiklerin birçoğu Demir Çağı'na aittir (n. 6). İskeletlerin element dağılımlarında, metapodyum ve

²⁰ Kasparek ve diğ. 2004, 98-99.

parmak kemiklerinin daha yoğun ele geçtiği görülmüştür (Tablo 2). Helenistik Dönem'e tarihlenen 1 adet metapodium kemiğinin üzerinde doğrama izleri gözlenmiştir, ayrıca Demir Çağı'ndan gelen bir adet calcaneum kemiğinin proksimal kısmı kaynaşmamış genç bir bireye aittir. Bunların dışında ele geçen tüm uzun kemiklerin kaynaşmış oldukları saptanmıştır. Yapılan araştırmalarda *Dama dama* türünün yaşam alanı Torosların kuzeyine ve Akdeniz'in doğusuna kadar gitmektedir. Batıda ise yayılım alanları Ege ve Marmara'nın kıyı şeridi boyunca uzanmaktadır. Günümüzde yaşayan çok az *Dama dama* türü kalmıştır ve bu tür tehlikeye altındadır²¹.

Geyikler dışında yabani faunasında birkaç kuş türü, balıklar ve kunduz yer almaktadır ancak bunlar oldukça az sayıdadır. Orta Tunç Çağı'ndan ele geçen bir adet tibia kemiğinin kunduzla ait olduğu tespit edilmiştir (Res. 10). Bilindiği gibi kunduzlar sulak alanlarda yaşamaktadırlar, Tatarlı Höyüğün yakın çevresinin her döneminde oldukça sulak bir alan olması bu türlerin yaşamı için elverişlidir ancak bu durum daha fazla sucül türün ele geçmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Tatarlı Höyük tanımlanmış malzemeler göz önünde bulundurulduğunda, evcil hayvan türlerinin yabani gruba göre oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Höyüğün hayvan ekonomisini koyun-keçi, domuz ve sığır oluşturmaktadır. Buradan anlaşılacağı gibi Tatarlı Höyük halkı için avcılık temel besin kaynağını oluşturmamakla beraber sınırlı da olsa varlığını göstermektedir.

Tatarlı Höyük faunasında en fazla temsil edilen hayvan koyun ve keçidir. Bu grupta toplamda 87 koyun ve 45 keçi tanımlanmıştır. 346 kemik ise koyun/keçi olarak sınıflandırılmıştır. Koyun-keçiye ait kemiklerin büyük bir kısmı (n:293) Helenistik Dönem'den ele geçmiştir. Koyun ve keçiler için iskelet dağılımına bakıldığında kafatası parçaları hariç tüm iskelet elementleri bulunmuştur (Tablo 2). Bu durumu kafatasının daha kırılğan bir yapıya sahip olması ve çok zarar görmüş malzemenin toplama esnasında gözden kaçması ile açıklayabiliriz. Kemik üzerindeki kesim, doğrama ve çigneme izleri koyun ve keçiler için oldukça yaygındır (Res. 9). Toplamda 107 kemik üzerinde kesme izi belirlenmiştir. Bu da Tatarlı Höyükte kasaplık aktivitelerinin yoğunluk durumunu göstermektedir. Bu izlerden 82 tane kemik üzerinde kesim, 10 tane kemikte doğrama ve 7 tane kemikte ise etçiller tarafından çigneme izi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca koyun-keçi kemiklerinden üretilmiş aletler az da olsa saptanmıştır (n. 8). Kesim izlerinin elementler üzerinde görülme sıklığını incelediğimizde neredeyse tüm iskelet üyelerinde kesim izine rastlanmıştır, fakat humerus ve metapodium (metacarpal ve metatarsal) kemiklerinde görülme sıklığı daha fazladır. Koyun ve keçi grubunda uzun kemikleri ele geçen 37 tane yavruya (<12 ay) rastlanmıştır. Bunların çoğunluğu Helenistik (n. 25) ve Orta Tunç Çağı'ndan (n. 12) bulunmuştur.

Koyun ve keçiler için diş çıkarma ve aşınma derecelerine bakılarak bunların kesim yaşları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda koyun ve keçi kemikleri birlikte değerlendirilmiştir. Koyun ve keçilerin

²¹ Uerpmann 1987,58.

tahmini kesim yaşlarına bakıldığında yetişkin bireylerin çoğunlukla tercih edildiğini görmekteyiz (Grafik 1). Grafiğin genelini incelediğimizde 0-2 aylık oğlak ve kuzularında varlığı görülmektedir. Tatarlı Höyük'te koyun ve keçiler için en az orana 6-12 ay ve 2-3 yaş grubu sahiptir.

Faunal dağılımda ikinci olarak en fazla temsil edilen materyal sığır kemiklerine aittir. Toplamda 253 sığır kemiği bulunmuş, bunlardan Helenistik Dönem'e tarihlenen malzeme diğer dönemlere göre daha fazladır (n. 146). Sığırlar için tüm iskelet elementlerinin faunada temsil edildiği saptanmıştır, ancak ayak kemiklerinin daha fazla olduğunu görmekteyiz (Tablo 2). Özellikle parmak (n. 56) ve metapodium (n. 39) kemikleri diğer elementlerle karşılaştırıldığında daha sıklıkla tespit edilmiştir. Ayak kemiklerinin sıklıkla ele geçmesi bu kemiklerin daha dayanıklı olmaları ile ilgili olmalıdır. Sığır kemiklerindeki kasaplık izleri arasında; 41 tanesinde kesim izleri, 12 tanesinde doğrama izleri ve 10 tanesinde ise çiğneme izlerine rastlanılmıştır. Helenistik Dönem'den ele geçen bir adet metacarpal kemiğinin üretim-işleme artışı olduğu belirlenmiştir. Uzun kemikler incelendiğinde faunada 15 tane bireyin oldukça genç olduğu belirlenirken diğer tüm uzun kemikler kaynaşmış haldedir. Diş ve alt çene buluntularının az olması sebebiyle detaylı bir diş yaşlandırması yapılamamıştır. Ancak, az sayıda olsa da (n. 33) eldeki örneklerden yola çıkarak yapılan diş çıkarma ve aşınma durumları göz önüne alındığında, yetişkin bireylerin tercih edildiği gözlenmiştir (Grafik 2).

Domuz kemikleri bazı dönemlerde çok az sayıda temsil edilse de her dönem-

den ele geçmektedir ve faunada sayıca üçüncü sırada yer almaktadır (n. 125). Domuzlara sıklıkla Helenistik Dönem ve Demir Çağı'nda rastlamaktayız. Domuzlar için iskelet element dağılımında ön kol kemiklerinin (n. 33) ve çene/ dişlerin (n. 52) fazlaca ele geçtiği anlaşılmaktadır (Tablo 2). Tatarlı Höyük domuz grubunda toplamda 18 kemik üzerinde çeşitli izlere rastlanmıştır. Bunlardan 13 tanesi kesim, 3 tanesi doğrama ve 2 tanesi ise çiğneme izlerine aittir. Kesim izlerinin çoğu ön kol üyeleri üzerinde gözlenmiştir. 15 tane bireyin genç olduğu ön kol kemiklerinin kaynaşmamış olmasından anlaşılmıştır. Ayrıca Demir Çağı'ndan ele geçen bir sol tibia kemiği yeni doğmuş bir domuza aittir. Grafik 3'e baktığımızda Tatarlı Höyük halkının çoğunlukla genç domuzları diyetlerine kattıkları görülmektedir, yetişkin (n. 9) ve yeni doğan (n. 7) tercihleri de rakamsal olarak birbirine çok yakındır.

Tartışma ve Sonuç

Koyun ve keçi yetiştiriciliğinin tarih boyunca toplumların ekonomileri için oldukça önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Koyun ve keçilerin etlerinin yanı sıra ikincil ürünlerinden de (süt, yün ve gübrelerinden) faydalanılmaktadır. Tatarlı Höyükte bulunan koyun ve keçi kemiklerinin üzerlerinde sıklıkla kesim ve doğrama izlerine rastlanılmıştır. Bu da bize bu hayvanların yiyecek artığı olduklarını işaret etmektedir. Koyun-keçi kemik elementlerinden humerus ve metapodium kemikleri sıklıkla ele geçen gruptur. Humerus'un çoğunlukla tercih edilmesini et miktarının fazla olmasıyla açıklayabiliriz, ancak et bakımından daha az yoğunluğa sahip olan ayak kemiklerini de sıklıkla

diyetlerine kattıkları görülmüştür. Bunun geçmiş dönem mutfak kültürü ile ilgili olabileceğini düşündürmektedir.

Koyun ve keçilerin yaşları değerlendirildiğinde, Tatarlı Höyük'te koyun ve keçiler yetişkin ve ileri yaşta kesilmişlerdir (Grafik 1). Bu durum et üretiminin ziyade süt ve yün üretimiyle ilişkilidir. Yününden ve sütünden faydalanılacak koyun ve keçiler ileri yaşlara kadar kesilmeyip maksimum ürün alındıktan sonra kesilmektedirler²². Helenistik Dönem'de höyüğün, yakınlarında yer alan Kastabala-Hierapolis antik kentinin hinterlandında zengin bir atölye-üretim yerleşimi olduğu düşünülmektedir. En önemli endüstriyel üretim tekstil olmaktadır. Dokumacılıkla ilgili ele geçen çok sayıda ve çeşitteki tezgâh ağırlıkları tekstil üretiminin arkeolojik kanıtları arasındadır²³ (Res. 6). Böylelikle koyun ve keçilerden öncelikli olarak yün üretildiğini söylemek yanlış olmaz. Ayrıca az sayıda kuzu ve genç hayvanlar kesime alınmıştır, bu kesim stratejisi sürü yetiştiriciliğinde sağlıklı ve verimli bireylerin sayısının sürdürülebilmesi şeklinde açıklanabilir²⁴.

Sığırın önemli bir protein kaynağı olmasının yanı sıra etinden, sütünden, iş gücünden ve derisinden faydalanılması onu ekonomik olarak oldukça önemli bir hayvan yapmaktadır. Tatarlı Höyük halkının sığırları genç yaşta kesmeyi tercih etmeyip maksimum fayda sağlamak için yetişkinleri tercih etmeleri idealdir. Tatarlı Höyükte büyükbaş hayvancılığın önemli olduğu faunal dağılıma bakıldığında da

görülmektedir. Sığırın otlamak için geniş otlak arazilerine ihtiyaçları vardır, bunun yanı sıra gün içinde çok miktarda su tüketmektedirler. Genellikle otlayıp su içtiklerinden sulak ve otlak arazinin yanı sıra ya da yakın olması gerekmektedir²⁵. Tatarlı Höyüğün sulak ve verimli bir bölgede yer alması sığır gibi büyükbaş hayvan yetiştiriciliği için oldukça uygun bir ortam sağlamaktadır. Ayrıca faunada sığır için iskelet element dağılımında ayak kemiklerinin daha fazla bulunduğu gözlenmiştir. Et bakımından daha fakir olan bu elementin ilik açısından zengin olduğunu belirtmek gerekir. Bunun yanı sıra Tatarlı Höyük'te sığırdan yapılmış kemik alet sayısı çok az olsa da metapodiyum'un kemik alet yapımı için sıklıkla tercih edilen elementler arasında olduğu bilinmektedir²⁶.

Geçmiş dönem toplumlarında evcil domuz yetiştiriciliği bölgelerin sosyo-ekonomik organizasyonuna ışık tutmasının yanında, çevresel özellikleri hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Domuz çoğunlukla yalnızca et üretmek için yetiştirilen bir hayvandır. Yapılan çalışmalara göre özellikle Klasik-Helenistik Dönem toplumlarında domuz yetiştiriciliği, büyük domuz çiftliklerinde veya ormanlarda serbestçe dolaşan ancak kesimleri sistematik olan bir mekanizmaya sahiptir²⁷. Domuz çiftliklerinde yaşayan domuzlar çok genç yaşta kesime alınmaktadır²⁸. Ancak Tatarlı Höyükte yetişkin ve yavru domuzlara rastlansa da burada genç domuzların etinin sıklıkla tercih edildiği gö-

²² de Cupere 2001, 87.

²³ Girginer 2016, 95.

²⁴ Çakırlar ve diğ. 2015, 194.

²⁵ de Cupere 2001, 99.

²⁶ de Cupere 2001,149 ; Gerçek ve diğ. 2017.

²⁷ Fremondeau ve diğ. 2017, 48.

²⁸ Çakırlar ve diğ. 2015, 195.

rılmektedir. Bu durumda Tatarlı Höyükte küçük ölçekli bir domuz yetiştiriciliğinin ormanlık alanda serbest dolaşan hayvanlardan oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tatarlı faunasında az sayıda da (n. 7) olsa yeni doğan temsil edilmiştir. Çok genç yaştaki domuz tüketimi, nüfusun azalmasıyla beraber ete olan talebin düşüşünü ve kentlerde kırsallaşma anlamına gelebilmektedir²⁹. Ancak, yeni doğana ait kemiklerin az sayıda olması nedeniyle böyle bir varsayımda bulunmak doğru olmayacaktır.

Tatarlı Höyük'te küçük – büyükbaş hayvancılığın ve domuz yetiştiriciliğinin yanında sınırlı da olsa avcılık yapıldığı gözlenmektedir. Av hayvanlarının başında kızıl ve alageyik gelmektedir. Bu geyik türlerinin Ceyhan Ovası'nda ve Amanos Dağları'nda avlanmış olması muhtemeldir³⁰. Kemikler üzerinde az da olsa kesim izlerinin bulunması, avlanan geyiklerin yemek artığı olduğunu göstermektedir. Ancak geyiklere ait kemiklerin az sayıda ele geçmesi büyük boyuttaki geyik avcılığının bölgede yaygın şekilde yapılmadığını işaret etmektedir.

Atgillere ait buluntular Helenistik Dönem'le temsil edilmektedir. Bilindiği gibi tarih boyunca atlar uzak mesafelere hem yük hem de insan taşımak için kullanılmışlardır. Hatta ulaşım teknolojisinde tekerlekten önceki ilk büyük ve önemli ulaşım aracı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Atın kullanımıyla beraber özellikle ticarete, savaş tekniklerinde ve toplumların sosyal organizasyonlarında

önemli ilerlemeler kaydedilmiştir³¹. Helenistik Dönem'de höyüğün zengin bir üretim yerleşimi olduğu düşünüldüğünde, bu dönemde bulunan atların aktif ticaretin varlığının kanıtı olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra atgillere ait kemiklerinin üzerinde kesim izlerine rastlanmıştır. Bu izlere bakılarak bu hayvanların da Tatarlı Höyük insanları tarafından diyetlerine katılmış olabileceğini düşündürmektedir. Arkaik Dönem, Kalabak Tepe'de bulunan at kemikleri üzerinde de kesim izlerine rastlanmış ve burada da atın besin olarak tüketildiği sonucuna varılmıştır³².

Kilikya Bölgesi'nde Antik Dönemlerde tanrılara tapınma Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi oldukça yaygındır. Çukurova'nın doğusunda 2. yy.'ın sonlarından başlayarak özellikle Anazarbos'ta iki dağ tanrısı kültü bilinmektedir. Bunlar Dağ Tanrıçası Aphrodite Kasalitis ve Zeus Olybris'tir. Bu tanrı ve tanrıçalar lokal olmakla beraber Anadolu'da yalnızca bir kaç adak yazıtından bilinmektedir. Özellikle Zeus Olybris kültü Çukurova'nın ortasında bir ada gibi yükselen Anazarbos Dağı'na atfen tapınım görmektedir. Bunun dışında Hemite Dağı'nın batı yamacında da bir yazıtta tanımlanmıştır³³. Gerek Anazarbos, gerekse Hemite Tatarlı Höyüğe çok yakın konumdadır³⁴. Yapılan arkeolojik ve zooarkeolojik çalışmalarda Tatarlı Höyükte Zeus Olybris kültürünün olabirliği düşünülmeye başlanmıştır³⁵. Höyüğün Hele-

²⁹ Fremondeau ve diğ. 2017, 44.

³⁰ Çakırlar 2008, 259.

³¹ Baskıcı 1998, 89.

³² Peters 1993, 88.

³³ Sayar 1999, 132-134.

Bölgenin numismatik çalışmalarında ise Zeus tasvirlerine MÖ 4. yy'dan itibaren rastlanmaktadır.

Bkz: F. Erhan 2014, 258.

³⁵ Girginer 2016, 95.

nistik Dönem'de de kutsal bir yapısının olduğu düşünüldüğünde, bazı hayvanların kült aktivitelerinde rol oynadığını söyleyebilmekteyiz. Helenistik Dönem'de, 11 numaralı çukurdan bulunmuş köpek ve tilki kemikleri üzerinde kesim izlerine rastlanmıştır. Bu çukurun işlevi tam olarak bilinmemekle beraber içinden geyik, köpek ve tilkiye ait kemiklerin yanında çok sayıda evcil hayvanlar da bulunmuştur. Bu çukurun, muhtemelen adak amaçlı kesilen hayvanların atıldığı bir yer olduğu düşünülmektedir. Diğer bir taraftan coğrafik olarak yakın olmamakla birlikte Helenistik Didim Apollo tapınağından adak amaçlı köpeklerle ait kalıntılar tespit edilmiştir³⁶. Yine Helenistik Dönem'den ele geçen sırtlanın yukarıda belirtildiği gibi korkulduğu için veya sürü hayvanlarını korumak amaçlı öldürüldüğü düşünülmektedir.

Sonuç olarak Tatarlı Höyük 2012 yılı hayvan kemiklerine bakıldığında evcil hayvanların geçim ekonomisinde etkin bir rol oynadığı görülmüştür. Koyun ve keçilerden başlıca yün ve süt üretimi gibi ikincil ürünleri elde etme amaçlı faydalandığı anlaşılmıştır. Bölgesel olarak büyükbaş hayvancılık için uygun olan ortamda sığırların hem iş gücünden hem de ikincil ürünlerinden yararlandığı görülmüştür. Özellikle koyun-keçi kemikleri üzerinde kesim izlerine sıklıkla rastlanması Tatarlı Höyük halkının kasaplık aktivitesini sıklıkla gerçekleştirdiği ve bu türlerin besin artığı olduklarını işaret etmektedir. Domuzların Tatarlı Höyüğün çevresindeki ormanlık alanda serbestçe dolaştırılarak yetiştirildiğini ve genç birey-

lerin düzenli olarak kesime gittiğini ele geçen örnekler sayesinde ortaya koyabilmekteyiz. Atlar özellikle Helenistik Dönem'de aktif ticaretin kanıtıdır ve sıklıkla olmasa da atın diyeteye katıldığı kesim izlerinden anlaşılmaktadır. Büyük av hayvanlarından olan geyik türlerinin ve bunun yanı sıra az sayıda balık, tavşan ve kuş gibi küçük av hayvanlarının da avlandıkları gözlenmiştir. Faunada kunduzun bulunması suçul alanların varlığını kanıtlamaktadır. Helenistik Dönem Zeus kültüne köpeğin kurban adayı olabileceği düşünülmektedir.

³⁶ Çakırlar 2015, 196.

Teşekkürler

Bu çalışma kapsamında yardımlarından dolayı Arş. Gör. Özlem Oyman-Girginer'e teşekkür ederiz. Ayrıca Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Antropoloji Bölümü öğrencilerinden Ümit Kaya, Murat Yavuzaslan'a, Cumhuriyet Üniversitesi Antropoloji Bölümü öğrencisi Onur Soydan'a teşekkürü bir borç biliriz. Son olarak fotoğraf düzenlemede yardımcı olan sevgili Arş. Gör. Didem Turan'a teşekkür ederiz. Tatarlı Höyük hayvan kemiği çalışmaları Van-Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından desteklenmektedir (Proje Kodu: SHD-2017-5600).

Resim Listesi

- Resim 1.** Doğu Kilikya'da yer alan Tatarlı Höyüğün Konumu
- Resim 2.** Tatarlı Höyük Sitadeli güneyden görünüşü.
- Resim 3.** Tatarlı Höyük Sitadeli MÖ II. binyıl yapıları.
- Resim 4.** 2012 yılı kazılarının yapıldığı ve zooarkeolojik materyalin geldiği alanları gösteren plan.
- Resim 5.** 2012 yılı çalışmalarında 'AZ 187' açmasında ele geçen Helenistik Dönem'e ait 11 numaralı çöp çukuru.
- Resim 6.** Helenistik Dönem'den ele geçen tezgah ağırlıkları ve ağırşaklar.
- Resim 7.** Çizgili sırtlana ait alt ve üst çene kemikleri.
- Resim 8.** Tilki'ye ait pelvis kemiği ve kesim izleri.
- Resim 9.** Koyun/Keçi kemikleri üzerindeki kesim izleri.
- Resim 10.** Kunduz'a ait tibia kemiği.

KAYNAKÇA

- Arbuckle 2006 B. S. Arbuckle, The Evolution of Sheep and Goat Pastoralism and Social Complexity in Central Anatolia, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard Üniversitesi (Massachusetts - Cambridge 2006).
- Baskıcı 1998 M. M. Baskıcı, “Evcilleştirme Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, 53.1,1998, 73-94.
- Çakırlar 2018 C. Çakırlar, “Arkeolojide Temel Yöntemler”, içinde: S. Ünlüsoy – C. Çakırlar – Ç. Çilingiroğlu (ed.), *Zooarkeoloji*, (Ege Yayınları 2018), 181-219.
- Çakırlar ve diğ. 2015 C. Çakırlar – R. Breider – Y. Ersoy- E. Koparal, “Klazomenai’de Zooarkeoloji Çalışmaları (2013-2014)”, *AST* 31, 2015,189-207
- Çakırlar 2008 C. Çakırlar, “Aççana Höyüğünde Arkeozooloji Çalışmaları: 2007 Yılı Raporu”, *AST* 24, 2008, 253-267.
- Dardeniz ve diğ. 2018 G. Dardeniz - K.S. Girginer - Ö. Oyman Girginer, “A Pottery Kiln from Tatarlı Höyük (Adana, Turkey) and Its Implications for Late Bronze Age Pottery Production in Cilicia and Beyond”, *Adalya* 21, 2018, 117-134.
- De Cupere 2001 B. De Cupere, *Evidence of The Faunal Remains Studies in Eastern Mediterranean Archaeology IV*, (Belgium 2001).
- Eisenmann – Baylac 2000 V. Eisenmann – M. Baylac, “Extant and Fossil Equus (Mammalia, Perissodactyla) skulls: A Morphometric Definition of the Subgenus Equus”, *Zoologica Scripta* 29.2, 2000, 89-100.
- Erhan 2014 F. Erhan, Antik Çağ Kilikia Sikkelerinde Dinsel Tasvirler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (İstanbul 2014).
- Fremondeau ve diğ. 2017 D. Fremondeau – B. De Cupere – A. Evin - W. V. Neer, “Diversity in pig husbandry from the Classical-Hellenistic to the Byzantine Periods: An integrated dental analysis of Düzen Tepe and Sagalassos Assemblages”, *JASc* 11, 2017, 38-52.
- Gerçek ve diğ. 2017 A. Gerçek – K. S. Girginer – Ö. Oyman Girginer – H. Gerçek, “The Witnesses of Cultural Continuity in Tatarlı Höyük: The Bone Artifacts”, İçinde: *ICAZ, 12th Meeting of the Worked Bone Research Group (23 – 27 May)*(Granada 2017).
- Girginer – Collon 2014 K. S. Girginer – D. Collon, “Cylinder and Stamp Seals from Tatarlı Höyük”, *AnSt* 64, 2014, 59-72.
- Girginer 2010 K. S. Girginer, “Kilikya-Tatarlı Höyük”, *Aktüel Arkeoloji*, Mayıs - 2010, 75-85.

- Girginer 2016 K. S. Girginer, “Tatarlı Höyük Kazıları ve Kizzuwatna Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi” içinde: Y. Kurt – M. F. Sansar (ed.), *Uluslararası Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu, Cilt 1-İlk Çağ’dan Orta Çağ’a Adana ve Çukurova, (17-19 Nisan 2015)*, (Adana 2016), 91-98.
- Girginer ve diğ. 2010 K. S. Girginer – Ö. Girginer Oyman – H. Akıl, “Tatarlı Höyük (Ceyhan) Kazısı: İlk İki Dönem”, *KST* 31.3, 2010, 453-476.
- Girginer ve diğ. 2011 K. S. Girginer - Ö. Girginer Oyman - H. Akıl 2011, “Tatarlı Höyük Kazısı 2009-2010, Excavation at Tatarlı Höyük in 2009-2010”, *AN-MED* 9, 2011,128-135.
- Grant 1982 A. Grant, “The use of tooth wear as a guide to the age of domestic ungulates”, içinde: B. Wilson - C. Grigson - S. Payne (ed.), *Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological Sites*, BAR 109 (Oxford 1982) 91-108.
- Hillson 2005 S. Hillson, *Teeth*, (New York 2005).
- Kasperek ve diğ. 2004 M. Kasperek - A. Kasperek - B. Gözcelioğlu - E. Çolak - N. Yiğit, “On The Status and Distribution Of The Striped Hyaena, *Hyaena Hyaena*, in Turkey”, *Zoology in the Middle East* 33, 2004, 93-108.
- Novak ve diğ. 2017 M. Novak - A. L. D’Agata – I. Caneva – C. Eslick – Gates-M. H. Gates – K. S. Girginer – Ö. Oyman-Girginer – E. Jean – G. Köroğlu – E. Kozal - S.G. Kulemann Ossen - G. Lehmann - A. Özyar – T. Özaydın - J. N. Postgate - F. Şahin- E. R. Ünlü – R. Yağcı - D. Yaşın - Meier, “Cilician Chronology Group, A Comparative Stratigraphy of Cilicia, Result of the first three Cilician Chronology Workshops”, *AoF* 44.2, 2017, 150-186.
- Matsui 2007 A. Matsui, *Fundamentals of Zooarchaeology Japan and East Asia*, (Japan 2007).
- Payne 1985 S. Payne, “Morphological Distinction Between Mandibular Cheek Teeth of Young Sheep, Ovis And Goats, Capra,” *JASc* 12, 1985, 139-147.
- Payne 1973 S. Payne, “Kill-off Patterns in Sheep and Goats: The Mandibles from Aşvan Kale”, *AnSt* 22, 1973, 281-303.
- Peters 1993 J. Peters, “Archaic Milet: Daily Life and Religious Custom from an Archaeozoological Perspective”, içinde: H. Buitenhuis – A. T. Clason (ed.), *Archaeozoology of Near East. Proceedings of the First International Symposium on the Archaeozoology of Southwestern Asia & Adjacent Areas* (Leiden 1993) 88-96.
- Reitz – Wing 1999 S. E. J. Reitz - E. S. Wing, *Zooarchaeology*, (Cambridge 1999).
- Sayar 1999 M. H. Sayar, “Kilikya’da Tanrılar ve Kültler”, *OLBA I*, 1999, 131-154.

- Schmid 1972 E. Schmid, *Atlas of Animal Bones for Prehistorians, Archaeologist and Quaternary Geologists* (Amsterdam – London - New York 1972).
- Uerpmann 1987 H. P. Uerpmann, “The Ancient Distribution of Ungulate Mammals in the Middle East- Fauna and Archaeological Site in Southwest Asia and Northeast Africa”, *Beihfte zum Tubinger Atlas des Vonderen Orients, Reihe A (Naturwissenschaften)* 1987, 27-173.
- Von Den Driesch 1976 A. Von Den Driesch, *A guide to the Measurement Of Animal Bones form Archaeological Sites: Peabody Museum Bulletin I* (Massachusetts 1976).
- Zeder – Lapham 2010 M. A. Zeder - H. A.Lapham, “Assessing the Reliability of Criteria Used to Identify Postcranial Bones in Sheep, *Ovis* and Goats, *Capra*”, *JASc* 37, 2010, 225-242.

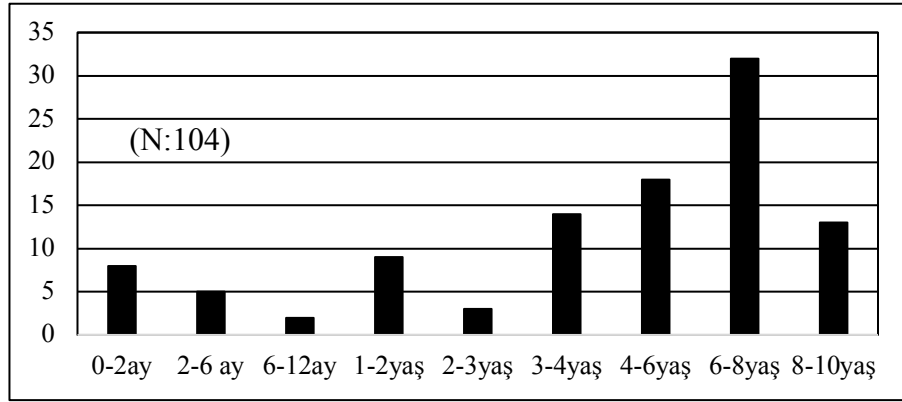
Tür İsimleri	Genel isimleri	Helenistik	DÇ	GTÇ	OTÇ	Toplam
Evcil Memeliler						
<i>Bos taurus</i>	Siğır	146	62	12	33	253
<i>Ovicaprine</i>	Koyun/Keçi	210	60	6	71	346
<i>Capra hircus</i>	Keçi	24	6	2	13	45
<i>Ovis aries</i>	Koyun	60	12	2	13	87
<i>Sus domesticus</i>	Domuz	74	44	1	7	126
<i>Canis familiaris</i>	Köpek	5	4		3	12
<i>Equus spp.</i>	Atgiller (at,eşek,katır)	34	1			35
Yabani Memeliler						
<i>Cervus elaphus</i>	Kızıl geyik	5			1	6
<i>Dama dama</i>	Ala geyik	4	6		1	11
<i>Vulpes vulpes</i>	Tilki	1				1
<i>Hyena hyena</i>	Çizgili Sırtlan	3				3
<i>Rodent</i>	Kemirgen	1				1
<i>Lepus sp.</i>	Tavşan	1			1	2
<i>Castor fiber</i>	Kunduz				1	1
Diğer						
<i>Pisces sp.</i>	Balık (Tanımlanmamış)		5		1	6
<i>Testudo sp.</i>	Kaplumbağa		1			1
<i>Aves indet.</i>	Kuş (Tanımlanmamış)	3				3
Orta Boy		22	3		6	31
Büyük Boy		18	7		2	27
Toplam		611	211	23	153	998

Tablo 1. Türlerin Dönemlere Göre Dağılımı (DÇ: Demir Çağ, GTÇ: Geç Tunç Çağı, OTÇ: Orta Tunç Çağı)

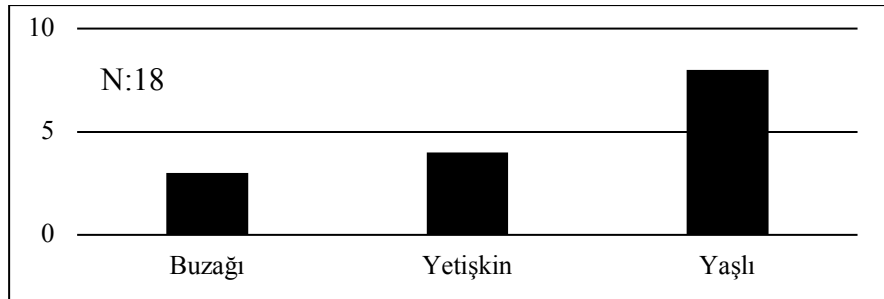
Tatarlı Höyük Faunal Çalışmaları

Dönemler	Taksonomi	Axial		Ön Üyeler		Arka Üyeler		Ayak Kemikleri		İzole Dişler	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Helenistik	Koyun/Keçi	79	42.2%	65	37.8%	45	40.5%	20	18.9%	34	54.0%
	Koyun	19	10.2%	21	12.2%	14	12.6%	13	12.3%	3	4.8%
	Keçi	4	2.1%	9	5.2%	7	6.3%	4	3.8%	-	-
	Şiğir	14	7.5%	43	25.0%	30	27.0%	55	51.9%	6	9.5%
	Kızıl Geyik	2	1.1%	-	-	-	-	-	-	3	4.8%
	Alageyik	1	0.5%	1	0.6%	1	0.9%	1	0.9%	-	-
	Domuz	49	26.2%	23	13.4%	9	8.1%	6	5.7%	4	6.3%
	Atgiller	3	1.6%	9	5.2%	3	2.7%	7	6.6%	13	20.6%
	Sırtlan	13	7.0%	-	-	-	-	-	-	-	-
	Köpek	2	1.1%	1	0.6%	2	1.8%	-	0.0%	-	0.0%
	Tilki	1	0.5%	-	0.0%	-	0.0%	-	0.0%	-	0.0%
Demir Çağ	Koyun/Keçi	15	18.8%	25	39.1%	10	40.0%	8	21.6%	8	44.4%
	Koyun	5	6.3%	4	6.3%	3	12.0%	4	10.8%	-	0.0%
	Keçi	2	2.5%	3	4.7%	-	0.0%	1	2.7%	-	0.0%
	Şiğir	10	12.5%	18	28.1%	6	24.0%	18	48.6%	9	50.0%
	Alageyik	-	-	2	3.1%	2	8.0%	2	5.4%	-	0.0%
	Domuz	39	48.8%	12	18.8%	4	16.0%	4	10.8%	-	0.0%
	Atgiller	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5.6%
	Köpek	9	11.3%	-	-	-	-	-	-	-	-
Geç Tunç	Koyun/Keçi	1	14.3%	2	40.0%	1	33.3%	1	14.3%	1	33.3%
	Koyun	-	-	1	20.0%	-	-	1	14.3%	-	-
	Keçi	4	57.1%	-	-	-	-	-	-	-	-
	Şiğir	2	28.6%	2	40.0%	2	66.7%	4	57.1%	2	66.7%
	Domuz	-	-	-	-	-	-	1	14.3%	-	-
Orta Tunç	Koyun/Keçi	19	45.2%	22	62.9%	19	50.0%	1	5.3%	18	75.0%
	Koyun	6	14.3%	4	11.4%	7	18.4%	-	0.0%	-	0.0%
	Keçi	3	7.1%	1	2.9%	1	2.6%	4	21.1%	-	0.0%
	Şiğir	5	11.9%	6	17.1%	9	23.7%	10	52.6%	6	25.0%
	Kızıl Geyik	-	-	-	-	-	-	1	5.3%	-	-
	Alageyik	-	-	-	-	1	2.6%	-	0.0%	-	-
	Domuz	7	16.7%	1	2.9%	-	-	3	15.8%	-	-
	Köpek	2	4.8%	1	2.9%	1	2.6%	-	0.0%	-	-

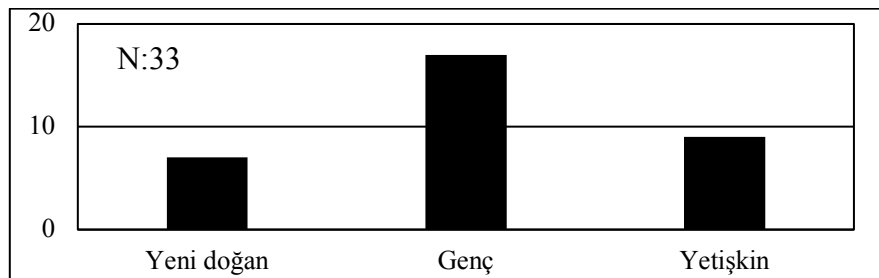
Tablo 2. İskelet elementlerinin türlere ve dönemlere göre dağılımı
(Axial: Cranium, alt ve üst çene , kaburga, sırt omurları, sternum, pelvis, sacrum, bel omurları, Ön üyeler: Scapula, humerus, radius,ulna, metacarpaller, Arka Üyeler: Femur, tibia, metatarsaller, Ayak: Parmaklar, calcaneum, astragalus, Dişler: İzole dişler).

Grafik 1: Koyun-Keçiler için altçene ve izole dişlerden yaşlandırma.

Grafik 2: Sığırın altçene ve izole dişlerinden yaşlandırma.

Grafik 3: Domuzların altçene ve izole dişlerinden yaşlandırma.

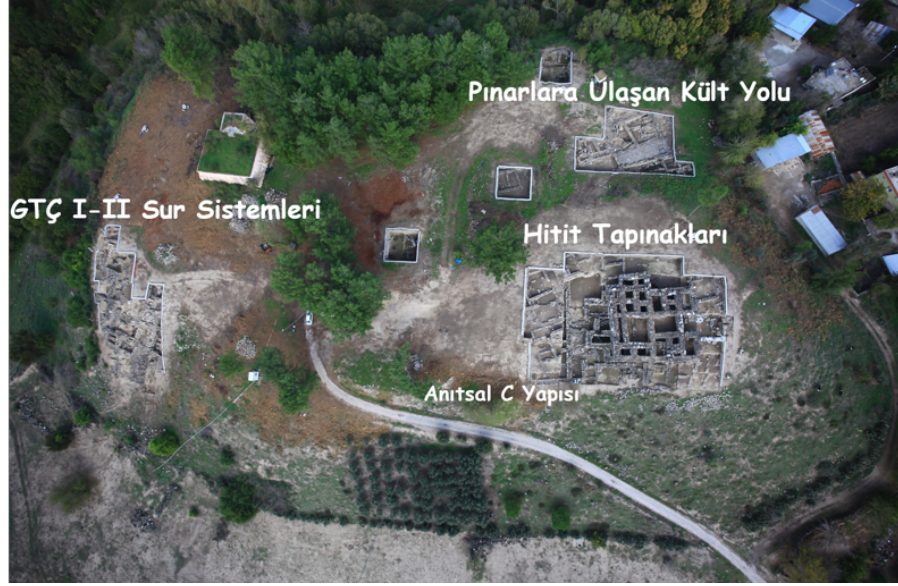
Tatarlı Höyük Faunal Çalışmaları

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

